

DALIA SATKAUSKYTĖ

Netyčinė postkolonijizmo dekonstrukcija

Dalia Cidzikaitė, *Kitas lietuvių prozoje*: Monografija, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, 233 p., ISBN 978-9955-698-65-4

Skaitydama Dalios Cidzikaitės knygą *Kitas lietuvių prozoje* išgyvenau dvejopus jausmus. Kaip šiokia tokia literatūros lauko dalyvė norėjau reaguoti diskusiniu tekstu. Ir tikrai ne dėl to, ar ne vien dėl to, kad monografijos pradžioje esu padaryta kone paradigminiu postkolonializmo priešų Lietuvoje. Tiesiog knyga sukėlė daug klausimų ir labai aiškiai parodė postkolonijinio diskurso vidinį prieštarinumą. Tai, ko gero, vienas pagrindinių jos privalumų. Kita vertus, principas nesiaiškinti jokių santykių spaudoje, tegul ir intelektualinių, lyg ir neleistų veltis į diskusijas su viena mano straipsnį kritiškai, nors ne visai korektiškai „užkabinančia“ knygos autore (turiu galvoje ne asmeninį, o mokslinį nekorektiškumą – autorė cituoja ne mano straipsnį¹, kur postkolonijizmo teisėtumu ir efektyvumu tam tikro pobūdžio tyrimams neabejoju, o jo anglišką reziümė, kurią pati į lietuvių kalbą išverčia). Tačiau principai, kaip sakoma, ir yra tam, kad retkarčiais juos sulaužytume. Taigi drįstu rizikuoti, net puikiai suprasdama, kad nuo minėto „užkabinimo“ visai nepavyks atsiriboti. Nepavyks ne todėl, kad autorė mano poziciją laiko tipišku pavyzdžiu baimės „susiaistyti su nauja, tik šįkart iš Vakarų

1 Dalia Satkauskytė, „Pokolonijinės teorijos ir lietuvių literatūra. Derinimo galimybės ar pavojai“; in: *Komparatyvistika ir kultūros savivoka*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, Tartu universitetas, Limožo universitetas, 2004, p. 48–55. Tokio pobūdžio nekorektiškumų knygoje yra ir daugiau. Pavyzdžiui, kyla klausimas, kodėl paliktas angliškas Julios Kristevos kūrinio *Strangers to Ourselves* (p. 140) pavadinimas, kai originalas neabejotinai yra prancūziškas – mūsų redakcinė tradicija verstų tikėtis arba pavadinimo originalo kalba, arba lietuviško vertimo. Tačiau tokie redakcinio pobūdžio nesusipratimai gali būti sąlygoti arba kitos redakcinės tradicijos, arba autorės gyvenamosios vietos (gal gyvendama JAV ji negalėjo gauti leidinio, kuriame yra visas straipsnis), arba specifinės komunikacinės situacijos, kurioje atsirado ši knyga (nors monografijoje nenurodyta, panašu, kad ji parengta angliškai rašytos disertacijos pagrindu).

ateinančia literatūros teorija“ ir pernelyg tiesmuku postkolonializmo ideologizavimu (p. 15), bet todėl, kad mano „baimė“ yra tam tikra kritinė prieiga. Arba teorinis įtarumas. Drįščiau sakyti, kad tai nėra „postkolonijinis įtarumas“, kurį Cidzikaitė, remdamasi Kārliu Račevskiu, mini knygos pabaigoje ir laiko jį būdingu Baltijos bei kitų pokomunistinių šalių literatūrologams (tokiais terminais labai lengvai atsiribojama nuo bet kokių diskusijų). Greičiau tai pavadinčiau literatūros, ar kultūros apskritai, kritikui būtinu įtarumu, kuris šnabžda, kad nėra universalus literatūros interpretavimo „visrakčio“ ir kad bet kuri teorija turi tiek stiprių pusių, tiek neišvengiamų silpnybių, kurias labai sveika apmąstyti. Kitaip sakant, tai lyg apsauga nuo teorinio fundamentalizmo, kuris literatūrą paverčia *tik* pretekstu teoretizuoti, ar dar blogiau, perdėm tiesmuka politinių procesų iliustracija (jokiu būdu nenoriu pasakyti, kad ryšio tarp literatūros ir politikos apskritai nėra). Prie to prisideda asmeninis nepasitikėjimas tuo, kas tampa pernelyg populiariu ar madinga ir kas pretenduoja paaiškinti viską – nuo sąskaitybės Viduramžiais iki Biblijos. Šis pavyzdys, beje, yra iš Cidzikaitės knygos (p. 8), o tai rodo, kad autorė vis dėl to suvokia ar bent nujaučia postkolonijizmo konjunktūriškumą ir tam tikrą „kolonizuojantį“ jo pobūdį. Jį išduoda ir ganėtinai karingas lietuviškųjų postkolonijizmo propaguotojų tonas, vis dar tebesitęsiančios postkolonializmo priešų paieškos, kiek „iš kalno“ teikiami kai kurių Vakarų teoretikų bei praktikų pamokymai, kaip mes privalome analizuoti savo kultūrą, pagaliau – akivaizdžios pretenzijos tapti kone vienintele teisinga teorija, galinčia paaiškinti kone visus kultūros reiškinius.

Tačiau šiuo savo pozicijos išryškinimu ir norėčiau baigti „santykių aiškinimąsi“. Jeigu jis šmėkštels toliau, tai tik kaip diskusija su knyga, jos siūlomomis idėjomis ir pačia literatūros samprata, išryškėjančia postkolonijizmo propaguotojų veikaluose.

Taigi Cidzikaitės monografija yra bene antroji, kurioje tam tikras lietuvių literatūros aspektas aptariamas nuosekliai naudojantis postkolonijizmo teorinėmis priemonėmis. Pirmas blynas (Dano Lapkaus *Poteksčių ribos*, 2003) buvo gero kai prisvilęs tiek metodologine, tiek filologinės kultūros prasme, tačiau antrajame tokio pobūdžio svilėsių gerokai mažiau. Nors Įžangoje vis dar klasifikuojami postkolonijizmo Lietuvoje priešai ir draugai, *à la* Satkauskytė vs Samalavičius, jau, kaip minėta, esama ir tam tikro bandymo suvokti postkolonijizmo ekspansijos ribas. Tos ribos įvardijamos (gaila, kad *tik* įvardijamos) tiesiogiai, paminint autorius, kurie postkolonijizmo teorijos monolitiškumą bando ardyti iš vidaus

(Linda Hutcheon, Gauyatri Ch. Spivak, Homi K. Bhaba), ir drauge konstruojant savo tyrimo objektą. Šiuo atveju teorijos ribos kitokios, bet jų savivoka yra ne mažiau svarbus dalykas. Be to, Cidzikaitė neakcentuoja metodo, kurio, kad ir ką teigtų postkolonijizmo šalininkai, ši teorija neturi. Postkolonijinė teorija kaip savita išryškėja tematikos ir problematikos plotmėje – visiškai tiksliai apibendrina Paulius Subačius², o ši knyga puikiai tą atskleidžia. Tyrimo korpusas konstruojamas pagal temą – *kitas, kito* įvaizdis lietuvių prozoje, taigi imamasi aprašyti to kito (žydo, ruso, lenko, čigono, moters) reprezentacijas. Aprašymas, paremiamas pagrindinėmis teorinėmis ir ideologinėmis postkolonijizmo prielaidomis, ir būtų tai, ką labai sąlygiškai galėtume pavadinti šios knygos metodu. Metodo sąlygiškumas ar neaiškumas nėra priekaištas knygos autorei – kaip minėjau, tai yra viso postkolonijizmo problema (ar savitumas), o autorė savo tyrimo ribas, tikslus ir prielaidas daugiau ar mažiau apsibrėžia. Kad šios prielaidos kartais verčia literatūros tekstuose ieškoti to, kas jas iliustruotų – vėlgi ne tiek pačios autorės, kiek visos teorijos problema. Arba teorinė prieiga, kuri literatūrinio diskurso specifiškumą nustumia į antrą planą ir literatūrą traktuoja kaip kultūrinį bei politinį dokumentą, kuriame tiesiogiai ar netiesiogiai (latentiškai, per nutylėjimus) atsiskleidžia kolonizuotojo ir kolonizatoriaus santykiai, požiūris į *kitą* ir tam tikri politinės bei socialinės galios funkcionavimo mechanizmai. Būtent tai turėjau galvoje, rašydama apie postkolonijizmo ideologinį „pamušalą“ Cidzikaitės cituojamame straipsnyje. Ir būtent apie tai rašo autorė knygos pirmoje dalyje („*Kito* vaidmuo kultūroje“), kurioje reprezentacija traktuojama visiškai marksistiškai – kaip neišvengiamas iškraipymas, ideologinė tikrovės interpretacija. Ši sąsaja su marksizmu ar neomarksizmu ir jų siūloma ideologijos samprata tokia akivaizdi, kad ją neigti, kaip tai daro Cidzikaitė monografijos pradžioje, yra naivu – ne tik reprezentacijų ideologiškumo, bet ir galios, taip pat ir politinės galios, klausimas tiesiogiai ar netiesiogiai „kyšo“ tiek teorinėje, tiek interpretacinėje knygos dalyse. Pavyzdžių galima būtų prirankioti daugybę, tačiau paminėsiu tik vieną iš teorinės dalies (prie „praktinės“ netrukus stabtelėsiu kiek ilgiau). Pristatydama diskurso teoriją, knygos autorė aptaria šios požiūrį į diskursus, susijusius su etninėmis mažumomis bei tautomis. Šioje teorijoje jie „tradiciškai vadinami antisemitiniais ir rasistiniais diskursais“ (p. 53) – nominacija (sąmoningai vartoju

2 Paulius Subačius, „Postkolonijinė kritika“, in: *XX amžiaus literatūros teorijos*, sud. Aušra Jurgutienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 284.

vienos iš vadinamųjų diskursyvinių strategijų terminą, pateikiamą šioje knygoje) akivaizdžiai prašosi kritinio požiūrio, o gal net dekonstrukcijos savo pačios įrankiais, bet apie tai kiek vėliau. Kol kas svarbu tai, kad Cidzikaitė, tiesa, remdamasi kitais autoriais, kalba apie tokio pobūdžio diskursą kaip akivaizdžią ideologijos apraišką. „Jų [knygos *Stranger or Guest* autorių] nuomone, rasizmas visų pirma pasireiškia kaip ideologija, kurios pagrindinės formos yra dominavimas ir atskirų grupių (socialinių, etninių ir kt.) išskyrimas ir pašalinimas iš visuomeninio gyvenimo“ (p. 53), – apibendrina Cidzikaitė. Tai koks tuomet vadinamojo rasis-tinio diskurso, kuriam priklauso ir literatūra, santykis su ideologija, taip pat ir marksistiškai suprantama ideologija? Kad literatūra postkolonijiniu požiūriu yra ideologijos pasireiškimo vieta arba ideologijos reprezentavimo būdas, antroje įvadinės dalies pusėje (toje, kur pristatomos kai kurios iš Vakarų, visų pirma JAV, atėjusios teorijos) neneigia ir Cidzikaitė. Tačiau tokiu būdu ji pati paneigia savo argumentus netiesioginėje diskusijoje su šios recenzijos autore. Tad užuot taip atkakliai neigus postkolonijizmo ir marksizmo giminystę, kuri yra daugiau nei akivaizdi, gal vertėtų ją kritiškai apmąstyti ir tokiu būdu „nukenksminti“ galimus kritikus, ypač tuos, kurie neskiria marksizmo (tiksliau, leninizmo) praktikos nuo lig šiol pakankamai įtakingos teorinės paradigmos, su kuria ryšių turi ne tik visiems žinomi Louisas Althusseris, Michelis Foucault ar Jeanas Baudrillard’as, bet ir, kaip įžvalgiai parodo Michailas Gasparovas, semiotikas Jurijus Lotmanas³. Beje, minėtame savo straipsnyje rašau, kad Lietuvoje postkolonijizmas sunkiai prigyja būtent dėl marksizmo pamušalo. Tačiau šis sunkumas turi dvi puses. Viena vertus, marksizmas, viena iš trijų didžiųjų įtarumo hermeneutikų, iki šiol darančių didžiulį poveikį šiuolaikiniams humanitariniams mokslams, taip pat ir populiariausioms postmodernizmo teorijoms, posovietiniuose kraštuose, sąmoningai ir nesąmoningai, sutapatinamas su vulgariuoju lenininiu variantu. Dėl to bet koks bandymas sieti literatūrą ir ideologiją ar, dar radikaliau, literatūrą ir politiką, suvokiamas kaip bandymas paversti literatūrą (ir meną apskritai) ideologijos tarnaitė. Tačiau skaitant lietuviškus postkolonijizmo propaguotojus kyla klausimas, ar atsisakymas pripažinti marksistines savo teorijos šaknis nėra to paties pobūdžio kaip postkolonializmo baimė? Ar ir jiems vien žodis „marksizmas“ iki šiol kelia alergiją? Gal tik Rimas Žilinskas jau senokai

3 Žг. Михаил Гаспаров, „Лотман и марксизм“, in: Юрий Лотман, *Внутри мыслящих миров*, Москва: Языки русской культуры, 1990, p. 415–426.

išspausdintame straipsnyje „Kaip mes suvokiame šiuolaikinę savo literatūrą iš pokolonijinių studijų perspektyvos“ (*Baltos lankos*, Nr. 13, 2001) užsimena apie bendrus marksizmo ir postkolonializmo teorinius pagrindus.

Ką gi, vėl įsileidau į teorines diskusijas. Tačiau man visada gerokai svarbiau nei pati teorija yra tai, kaip ja remiantis perskaitoma literatūra.

Jau minėjau, kad postkolonijizmo teorija literatūrą laiko kultūriniu bei politiniu dokumentu, meniniai specifiškumai jai nelabai rūpi. Taigi visai suprantama, kad tyrimo korpusą Cidzikaitė konstruoja atsižvelgdama ne į kūrinių meninę vertę, vaidmenį lietuvių kultūroje ar skaitytojų bendruomenėje (nors šis kriterijus postkolonijinės teorijos šalininkui, mano galva, turėtų būti labai svarbus), o pagal *kito* tipus (žydai, čigonai, rusai, lenkai, moterys) ir jų reprezentavimo momentą istorijoje (nuo XX a. pradžios iki pabaigos, nuo Vinco Krėvės iki Vytauto Bubnio, Jurgio Kunčino ir Sauliaus Tomo Kondroto). Tiesa, paskutinis knygos skyrius „Nacionalinių alegorių lietuvių prozoje beieškant: Sauliaus Tomo Kondroto kūryba“ iš pirmo žvilgsnio lyg iškrenta iš pagrindinės tyrimo linijos. Tačiau, kaip argumentuotai parodo autorė, nacionalinės alegorijos kūrimas yra esmiškai susijęs su postkolonijizmo tyrinėjimo lauku. Be to, pateiktose Kondroto kūrinių („Lėtas tautos gimimas“ ir „Kabantis namas“) interpretacijose *kito* problematika, kaip svarbi identiteto problematikos dalis, yra pakankamai ryški. Tad pirmas žvilgsnis yra apgaulingas, iš tiesų skyrius apie Kondroto kūrybą papildo pagrindinę tyrimo liniją. Papildo dar ir tuo, kad Kondroto kūrinių analizės yra kiek išsamesnės ir šiek tiek preciziškesnės nei tos, kurios vyrauja likusioje knygos dalyje.

Taigi tyrimo korpusas sudarytas tikslingai, mėginant sumodeliuoti *kito* reprezentacijų visumą lietuvių prozoje ir drauge keliant klausimą, kokią reikšmę opozicija *kitas* vs *savas* įgyja „formuojant lietuvių nacionalinį identitetą bei apskritai kultūrą“ (p. 18).

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad Cidzikaitė nesiima kaip nors generalizuoti lietuviškų *kito* reprezentacijų – ji tiesiog nuosekliai, aptardama kiekvieną kūrinį atskirai, pristato tuos *kitus* pagal jų tautinę ar lytinę (moteris kaip *kitas*, o kartais, jei ji kitatautė, ir dvigubas *kitas*) priklausomybę. Tačiau drauge neišvengiamai pasiūloma ir lietuvių, atsidūrusio galios, kolonizuojančio, pozicijoje (nestandartinis aspektas lietuvių kultūros tyrinėjimuose), reprezentacija. Čia, mano galva, išryškėja viena pagrindinių šios knygos, kartu ir už jos stovinčios postkolonijizmo teorijos, problemų. Kritikuodama stereotipizavimą kaip vieną svarbiausių

kolonijinio diskurso strategijų, Cidzikaitė pati sukuria... kolonijinį diskursą (jei remsimės knygos siūlomomis prielaidomis). Mat knygoje rekonstruojama lietuvių reprezentacija yra visiškai stereotipuota: stereotipinis lietuvis bijo ir nenkenčia kitataučių, niekina ir žemina moteris, yra prisirišęs prie pasenusių tautinių mitų. Štai pora stereotipizuojančių teiginių, kuriais apibendrinamas Vytauto Bubnio romanas *Po vasaros dangum*:

Požiūris į Poliną išryškina tokius lietuvių tautinei bendruomenei būdingus bruožus, kaip atvira antipatija, įtūžis ir antagonizmas (p. 23);

Analizuojant šį Stepono motinos nusiteikimą platesniame kontekste galima pastebėti, jog jis išreiškia apskritai lietuvių santykį su *kitu*. Santykį, kuris gali būti apibūtinamas kaip nelankstus ir nepakantus, nepripažįstantis kompromisų, nulemtas išankstinės, neretai klaidingos nuomonės apie *kitą*, atsiribojimo nuo išorinio pasaulio (p. 156).

Sąmoningai kiek utriruoju knygoje išryškėjantį tipiško lietuvių „portretą“, kurį esą sukuria mūsų proza, tačiau tendencija yra vis dėl tokią. Galiu būti apkalta gynybine pozicija, nenoru pripažinti lietuvių trūkumų, bet tai greičiau yra asmeninė alergija pastaruoju metu mūsų kultūros tyrinėjimuose itin ryškiam saviniekos sindromui, kurį laikau ne mažiau pavojingu ar bent jau nevaisingu kaip ir niekuo nepamatotą pranašumo ar išskirtinumo teigimą. Kalbant postkolonijizmo terminais, šią savinieką taip pat galima laikyti kolonizuotos sąmonės reliktu, mat savinieka neišvengiamai implikuoja kažką pranašesnę, teisingesnę. Kitaip sakant, postuluoju vienintelę teisingą vietą, iš kurios galima kalbėti, kažkas pranašesnis, reprezentuojantis tikrąsias vertybes⁴. Cidzikaitės knygos atveju tų vertybių neabejotinai tektų ieškoti politinio korektiškumo doktrinoje, apie kurios grimasas jau seniai kalbama Vakaruose ir su kuriomis mes taip pat susiduriame. Nė kiek neabejodama pozityviu politinio korektiškumo vaidmeniu kultūrinėje, politinėje, pagaliau kasdieninėje komunikacijoje vis dėl to drįsčiau pritari tiems, kurie pastebi, kad ši pozicija labai jau supaprastintai traktuoja

4 Puikią „teisingos vietos“ postkolonijinę analizę pateikė Rūta Šlapkauskaitė disertacijoje „Multikultūralizmo problema Kanados literatūroje: egzotikos diskurso apraiškos“ (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008), skyriuje „Šmėklos veidrodyje: Lietuvos atvaizdai Irenos Guilford romane *Glėbys*“. Beje, autorė labai aiškiai reflektuoja konjunktūrinį multikultūralizmo ir postkolonijizmo (teorijos ir praktikos) pobūdį.

žmogišką komunikaciją, ignoruodama tiek jos istoriškumą, tiek kai kuriuos elementus, esmiškai būdingus žmogiškam pasaulio suvokimui. Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad įvadinėje dalyje Cidzikaitė apie tuos dalykus kalba. Užsimena apie tam tikrų stereotipų ir stereotipizavimo istorinį sąlygotumą. Neabejotinai pripažįsta, kad *kito* kategorija priklauso „universaliosms galvojimo sistemoms“ (p. 19, 25). Įvado skyriaus poskyryje „Skirtumas“ šią tezę, remdamasi lingvistiniu, sociologiniu, antropologiniu ir psichoanalitiniu požiūriais, išplečia: skirtumas, taip pat tarp savo ir svetimo (ar *kito* – sutinku su autore, kad pastarasis terminas yra neutralus) „vaidina labai svarbų vaidmenį santykiuose su išoriniu pasauliu ir pačiu savimi“ (p. 39). Taigi autorė sutinka, kad *kito* atskyrimas nuo savęs paties yra viena pamatinių žmogiškos egzistencijos duotybių. Tačiau ji skiria teigiamą ir neigiamą skirtumo aspektus: „jis [skirtumas] reikalingas prasmei atsirasti, kalbai ir kultūrai susiformuoti, socialiniam ir seksualiniam identitetui įsigyti; tuo pat metu skirtumas įgauna ir neigiamų bruožų – jis yra grėsmingas, pasireiškiantis priešiškais ir agresyviais jausmais, nukreiptais į kitą“ (p. 39). Pacituotas teiginys, atrodo, patvirtintų, kad Cidzikaitė į skirtumą žiūri kaip esmiškai ambivalentišką dalyką, vienu ir tuo pat metu apimantį, kaip ji vadina, ir teigiamus, ir neigiamus aspektus. Postkolonijizmo teorija (ir knygos autorė kaip jos pasekėja) angažuoja si tyrinėti būtent neigiamuosius, stereotipizuotas reprezentacijas formuojančius skirtumo aspektus. Todėl teigiami, neutralūs ar dar kitokie atskirtumo bei *kito* aspektai, nežinia, sąmoningai, nesąmoningai ar iš ištikimybės propaguojamai teorijai, pateiktose literatūros kūrinių interpretacijose niekaip nepasirodo.

Žinoma, tai metodologinis autorės apsisprendimas, tačiau drauge ir ideologinis apsisprendimas, už kurio slypi ideologinis postkolonijizmo pamatas – jau minėta nuostata bet kokias *kito* reprezentacijas laikyti tendencingomis, iškraipančiomis tikrovę, pagaliau, kaip teigia autorė, pasiremama Jeanu Baudrillard'u, tiesiog simuliakrais – „paskutiniąja įvaizdžio faze, kur jau negalima išvelgti jokių nuorodų į tikrovę, jokių nuorodų apie tikrąjį *kitą*“ (p. 43). Tačiau ši radikali nuostata pamirštama pagal rekonstruotą *kito* įvaizdį vertinant lietuvių visuomenę. Lietuvių literatūra, pateikianti simuliakrinius *kito*, realybės neatitinkančius, įvaizdžius, atrodo, knygoje pateikia tikrus lietuvių ir lietuviškos realybės vaizdus bei pasako tikrąją tiesą apie lietuvių visuomenę. Kai kuriais atvejais ši simuliakriškumo/tikroviškumo dichotomija, siūlanti dvigubus interpretavimo standartus, daugiau ar mažiau neutralizuojama atsižvelgiant į autoriaus požiūrį: „Zingerio siunčiama žinia skaitytojui, atrodo, yra gana aiški. Pasikeitus Lietu-

vos politinėms sąlygoms, nauju gyvenimu džiaugiasi ir įvairiapusiškai naudojasi ne grynakraujai lietuviai, bijantys ir neįsileidžiantys naujovių, bet svetimtaučiai arba mišrieji“ (p. 134). Kartais, deja, ji dar sustiprinama kone atviru romano „realybės“ ir šiuolaikinio pasaulio realijų palyginimu ir visišku abiejų plotmių sumaišymu:

(Taip pat nesunku atspėti, kad ji [Stefa, Ričardo Gavelio romano *Vilniaus pokeris* personažas – DS] niekada nebus lietuvio žmona, geriausiu atveju tik sugyventinė). Šiuolaikinei *Cosmopolitan* išugdytai moteriai (Gavelio romane – dar ir lietuvei vilnietei) tai turbūt atrodytų kaip priešistorinių laikų moters paveikslas, savotiška atgyvena, kuri apie feminizmą ar moterišką savigarbą nėra girdėjusi. (p. 143)

Nesu didelė dekonstrukcijos gerbėja, bet, kaip matote, šioje recenzijoje užsiimu kone dekonstrukcine veikla – bandau demaskuoti knygos prieštaravimus, interpretacinius „įtrūkius“ ir panašius dalykus pačios autorės ir jos propaguojamos teorijos siūlomais įrankiais. Darau tai kiek provokuodama, bet drauge siekdama visiškai nedekonstruktinių tikslų – rūpi ne demaskavimas, o vidinis Cidzikaitės knygos rišlumas, arba, kitaip sakant, intelektualinė strategija, kuri „sucementuotų“ iš pirmo žvilgsnio heterogenišką tyrimo korpusą.

Tos strategijos pėdsakų monografijoje neabejotinai yra. Tyrimo korpusas sudarytas motyvuotai, ir tą motyvaciją autorė dar kartą pakartoja knygos pabaigoje – „analizuojami prozos kūriniai buvo pasirinkti pagal vienintelį kriterijų: juose turėjo būti bent kiek išsamesnės *kito* įvaizdžio reprezentacijos“ (p. 211). Iš to, kokius galimus priekaištus (chronologijos nesilaikymas, analizuojamų kūrinių meninio lygio skirtumai) autorė bando šia motyvacija pateisinti, akivaizdu, kad ji suvokia tokia atranka grįstų interpretacijų pavojus. Motyvacija atrodytų visiškai pakankama, jeigu pati knyga netiesiogiai, o išvados tiesiogiai neliudytų, kad, remiantis šiuo atrankos kriterijumi, į tyrinėtojos akiratį pateko tik tai, kas jai leidžia ne tiek aprašyti *kitą*, kiek konstruoti jau minėtą tipišką klaustrofobiško lietuvio reprezentaciją. Būtent dėl to knygoje yra Aloyzas Baronas ir jo mažai žinomas romanas *Abraomas ir sūnus*, bet nėra Antano Škėmos ne tik su negro įvaizdžiu, kuris paminėtas knygos pabaigoje, bet ir su visais kitais *kitais*, kurių apščiai užtiksimė jo novelistikoje. O gal jo proza atskleidžia perdėm ambivalentišką lietuvio santykį su *kitu*, kuris nėra parankus pagrindinei tyrimo linijai? Jeigu į tyrimo akiratį dar būtų įtraukta ir poezija (knygoje minimas Algimantas

Mackus, neminimi Liūnė Sutema, Marcelijus Martinaitis, Vytautas Bložė ir kt.), lietuvių santykis su *kitu* pasirodytų esąs tikrai ne toks „plokščias“, kaip pateikiama šioje knygoje.

Tiesmuka interpretacinė linija knygoje tokia ryški dar ir dėl to, kad neatleistinai ignoruojami, sąmoningai ar nesąmoningai apeinami specifiniai literatūriniai dalykai. Cidzikaitė rūpi tik kas papasakojama, koks *kito* vaizdas suformuojamas, tačiau nelabai rūpi, kokiū būdu tai padaroma. Tiesa, įvadinėje dalyje autorė teigia pasiremsianti diskurso teorija, tačiau iš tiesų pasinaudoja tik kai kuriais, pačiais paprasčiausiais jos įrankiais: aptaria nominacines ir predikatinės strategijas. Kažkodėl kreipia labai mažai dėmesio į monografijos pradžioje pristatytą perspektyvos, „rėmų“, arba diskurso, reprezentaciją, kuri parodo kalbančiojo poziciją tekste ir neabejotinai turi sąsajų su naratologine pasakotojo traktuote (p. 57). Tiesa, Stepheno Haroldo Riggins, kuriuo Cidzikaitė remiasi, išvardyti „atstumo žymekliai“ (tokie kaip „pasak jo/ jos“ ar „jo, jos teigimu“) išties nėra pakankami atpažinti pasakotojo poziciją literatūriniam tekste, tačiau šios strategijos rekonstrukcija jau būtų šis tas, parodant požiūrio į *kitą* kompleksumą. Kompleksiškumas užfiksuojamas nebent Gavelio *Vilniaus pokerio* interpretacijoje, beje, vienoje iš labiausiai vykusių šioje knygoje: „Ir nors užuojautos nesulaukiama iš romanų veikėjų pusės, ji jaučiama autoriaus intencijose susigrąžinti už visuomenės ribų išstumtą etninę grupę, kurti įdomų, gyvą ir tragišką žydo personažą“ (p. 89). Neišvengiamai kyla klausimas, kodėl apie personažų ir „autoriaus intencijų“ santykį (korektiškiau būtų sakyti – apie pasakotojo poziciją) visiškai nekalbama pristatant kitus lietuvių prozos kūrinius ir juose sukurti *kitų* įvaizdžiai pateikiami kaip savaime tą *kitą* niekinantys, o pasakotojas *a priori* priskiriamas tipiškiems lietuviams. Esama ir dar kurioziškesnių dalykų. Pristatydama Vinco Krėvės „Silkes“ (keista, kad net nepaminėtas Albertas Zalatorius, kurio interpretacija parodė požiūrių ir pozicijų kompleksumą šiame apsakyme), priėjusi vietą, kuri akivaizdžiai kertasi su pagrindine interpretacine linija (Cidzikaitė tai pripažįsta), autorė ypač tiesmukai interpretuoja daugtaškį pastraipos pabaigoje: „Bet tokiu Masiulio draugiškumu suabejoti verčia pastraipos gale esantis daugtaškis, kuris lyg ir sako, jog kažkas negerai su ta draugyste, galbūt jau vien dėl to, kad kalbama apie žydą“ (p. 73). Nors toliau autorė randa papildomų argumentų savo prielaidai, tačiau toks apriorinis daugtaškio interpretavimas yra mažų mažiausiai keistas. Jei literatūros tekstas nepatvirtina teorijos, tuo blogiau tekstui?

Galėčiau ilgai kabinėtis prie kitų kūrinių interpretacijų, kuriose linkstama neatsižvelgti į literatūrinio teksto specifiką, į literatūrinės tradicijos akivaizdumą (romantinės poetikos stereotipai Birutės Baltrušaitytės „Čigonas bėga kiek įkabindamas...“ ar Alfonso Nykos-Niliūno *Dienoraščio fragmentuose*), į literatūrinės komunikacijos aspektus (juos išsamiai yra aptarusi Violeta Kelertienė ir juos verta turėti galvoje kalbant apie sovietmečio prozą); prie interpretacijų, kuriose kūrinys gana akivaizdžiai „tempiamas“ ant išankstinių prielaidų kurpalio. Tačiau nenorėčiau, kad toks kabinėjimasis būtų suprastas kaip pokolonijinė alergija ar atsisakymas pripažinti literatūros ideologiškumą. Nieko panašaus. Tiesiog vietomis pasigendu literatūrologinės kompetencijos, nebūtinai tiesiogiai eksplikuojamos. Suprantama, žvelgiant į kūrinį iš postkolonijinės perspektyvos nesiekama išryškinti specifinius literatūrinius dalykus ir savitiksliškai aptarti literatūrinės technikas. Vis dėlto jų gilesnis supratimas, atidesnė kūrinio analizė, net ir likusi už knygoje pateikiamų interpretacijų ribų, pasvarstymas, koku konkrečiai būdu konkrečiame kūrinyje kuriamas *kito* įvaizdis (o ne kaip jis iliustruoja pamatinės postkolonializmo tezes), būtų labai pravartūs ir postkolonijiniam žvilgsniui į literatūrą. Tokiu atveju tiek *kitas*, tiek *kitą* ar jo simuliakrą kuriantysis būtų gerokai įdomesni, nei jie yra „sukonstruojami“ (stereotipizuojami) šioje knygoje. Tačiau kaip intelektualinę provokaciją skatinanti ši knyga neabejotinai pavyko.